

KWALLEN HEBBEN GEEN OREN

Adèle Rosenfeld

KWALLEN
HEBBEN
GEEN OREN

Vertaald door
Carlijn Brouwer

2023

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM

Gepubliceerd met steun van het Institut français des Pays-Bas.

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van
het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2022 Éditions Grasset & Fasquelle
Copyright Nederlandse vertaling © 2023 Carlijn Brouwer
Oorspronkelijke titel *Les méduses n'ont pas d'oreilles*
Oorspronkelijke uitgever Bernard Grasset, Parijs
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur JF Paga
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Druk en bindwerk Wilco, Amersfoort
ISBN 978 94 031 8991 8
NUR 302

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

‘Taal krijgt waarschijnlijk alleen betekenis door het onzegbare. En het onleesbare. De betekenis is niet buiten haar te vinden, noch in haar. Onvindbaar, maar toch aanwezig. Het onzichtbare is onze enige en glimlachende medeplichtige.’

Thierry METZ, *L’homme qui penche*

‘Ieder woord is een gat, een kloof, een valstrik.’

Ghérasim LUCA

Het was het Castaigne-gebouw, en niet Kastanje, zoals ik had verstaan. Voor je de dubbele klapdeuren doorging, zoals in een ouderwetse western, kwam je langs een bordje met KEEL-NEUS-OORHEELKUNDE (KNO) EN HOOFD-HALS-CHIRURGIE, IMPLANTAATCENTRUM. Alleen het keel-neus-oorgedeelte kwam me bekend voor. Als kind las ik het altijd als keel-neushoorn-kunde.

In mijn oren pulseerden doffe slagen op het ritme van mijn hart. Ik nam helemaal aan het einde van de gang plaats, naast een tafel waarop vakbladen over doofheid uitgespreid lagen. In één blad stonden ervaringsverhalen over uitsluiting op de werkvloer. Na elke regel keek ik op, zodat ik het moment niet zou missen waarop mijn afspraak werd afgeroepen, en opeens zag ik dat tegenover me een oude vrouw in een rolstoel had postgevat, met het tijdschrift *Dertig miljoen doven* in haar handen. Ik las de zin die in een kader op het omslag stond: 'Taal kan afschermen, zelfs beschermen: we denken dat woorden minder hard klinken

wanneer we ze ingewikkelder maken. Blinden, ouderen, geesteszieken – we schamen ons voor jullie: in navolging van slechthorenden, patiënten die bijzondere aandacht nodig hebben, niet-zienden en senioren gebruiken we voor de doden straks het woord niet-levenden.’ Toen ik door kreeg dat de oude vrouw, of de senior, of de vrouw op leeftijd – ik wist niet meer hoe ik haar moest noemen – tegen me schreeuwde, onderbrak ik haar: ‘Weet u, mevrouw, ik hoor niet veel meer dan u’, maar ze verstond het niet en ging verder met haar gedempte monoloog.

Een man beëindigde de eenzijdige dialoog: ‘Tijd voor onze afspraak.’ Ik volgde hem naar de geluidsdichte cabine, hij deed de deur achter me dicht. Ik keek naar de enorme hendel van verchroomd ijzer en moest onwillekeurig denken aan een koelcel bij de slager. Hij plaatste de koptelefoon over mijn oren, voorzichtig, zoals je elektroden op de kop van een kip zou plakken, en gaf me een joystick. Toen drongen de eerste geluiden tot me door, maar niet allemaal, sommige golfdn terug tegen mijn trommelvlies.

Dan kwamen de woorden, je moest de lijst herhalen als een halvegare papegaai. Het grensde vaak aan het absurde en het was moeilijk je in de tussentijd niet mee te laten slepen door verbeelding.

haar,
citroen,
rots,
soldaat,
lelietje-van-dalen,

knoop,
scherf,
onderjurk,
bekken.

De lage stem reeg de woorden aaneen, die steeds zachter werden en uiteindelijk in de mist verdwenen. Je moest ze mentaal achterna, het schemergebied in, en je niets aantrekken van de landschappen die zich begonnen te vormen; een schuilplaats tussen de granaatinslagen van de taal. Ik was het gewend rond te zwerven in de stiltes en langs verloren woorden, door de kracht van de verbeelding te worden meegesleurd, maar dit keer was de realiteit zo versnipperd door de steeds zachtere geluiden dat de beelden zich met een ongekende intensiteit aan me openbaarden. Ik zag een ouderwets, naoorlogs tafereel, een man die terugkeert van de doden naar zijn thuisgrond en een vergeten wereld terugvindt. Ik zag zijn gezicht, half beschenen door het licht, hij stond daar met een monotone stem dingen te benoemen om zich zijn leven weer toe te eigenen. Hij zei 'haar' en zijn blik haakte zich vast in de lokken van zijn vrouw, die stilletjes huilde, toen dwaalden zijn ogen naar de fruitmand, hij zei 'citroen' en hief toen zijn gezicht op naar het raam, van waaruit de steile kustlijn van Bretagne te zien was, die hij duidde met zijn lippen: 'rots'. Toen herinnerde hij zich waar hij vandaan kwam: 'soldaat', en alle seizoenen die verstreken waren sinds hij soldaat was. Hij zei 'lelietje-van-dalen' toen hij de lenteachtige sfeer tussen hemzelf en haar gewaar werd, waar-

door zijn borstkas bijna uit elkaar sprong. Hij boog zijn hoofd om zijn betraande ogen te verbergen en zei ‘knoop’, en zijn uniform voerde hem weer terug naar al die andere soldaten. Zijn lippen vormden het woord ‘scherf’, voor zijn ogen was iemand gestorven, maar zijn lippen bleven prevelen, iets wat zijn vrouw niet hoorde, ‘onderjurk’ – om zijn heupfles zat nog steeds een reepje stof gebonden van de jurk van een vrouw die hij liefhad. De soldaat kon een glimlach niet onderdrukken, tot hij ‘bekken’ uitsprak, zo hard dat zijn vrouw ervan schrok en angstig toekeek terwijl hij zich herinnerde hoe het bekken van een andere soldaat aan stukken werd geschoten door artillerievuur.

‘Nu gaan we naar links,’ zei de audioloog, terwijl hij naar mijn andere oor wees. Het verhaal van de soldaat dreunde na in mijn dove oor. De klanken die tegen mijn dode trommelvlies bonsden waren de geluidsband van zijn herinneringen. Het geheugenspoor van woorden was vleesgeworden.

Ik nam weer plaats op de zitjes tegenover de onderzoekskamer om de schade op het audiogram te bekijken. Nauwkeurig bestudeerde ik de holle curve op het ruitjespapier tussen de x- en y-assen die het geluid kwantificeerden. Het leek op een luchtfoto van de invasie op D-day: het getij van de stilte bedekte meer dan de helft van de pagina.

2

In het kamertje van de kno-arts hingen decoratieve posters met blauw-rode dwarsdoorsneden van het oor. Het uitwendige gedeelte van het oor was viesroze gekleurd, terwijl het inwendige gedeelte van het oor van zandgeel overvloedig in karmijnrood, beigeroze en ten slotte een blauw labirint. Dat was het slakkenhuis. Het leek nog het meest op te lang gekookte slakken *à la bourguignonne*.

De arts nam plaats achter haar bureau met in haar handen het dossier met al mijn audiogrammen, en begon overdreven te articuleren. Het was geen goed teken wanneer een arts die specialist was op het gebied van gehoorimplantaten tegen je praatte alsof je debiel was nadat die je audiogram had bekeken. Ik voelde me niet lekker worden.

‘U bent inderdaad vijftien decibel achteruitgegaan, dat is veel.’

Ik legde haar uit wat de oorzaak was, of beter gezegd: dat die er niet was.

Geen tekenen aan de wand – hoezo moesten tekenen zich trouwens *aan de wand* openbaren?

De verslechtering was ineens opgetreden.

Of nou ja: ik kon me twee voorvallen herinneren waarbij ik me realiseerde dat er geen geluid meer was.

De eerste keer was toen ik begin augustus in Londen een kop koffie dronk en die ober tegen me praatte. Hij stond daar, zijn mond geopend, maar er kwam geen geluid over zijn lippen. In iets wat op Engels moest lijken stamelde ik dat ik het niet verstond, niets, nooit, mijn gezicht een en al ontsteltenis. Hij antwoordde – of althans, ik dacht het als antwoord te herkennen te midden van de ontsnappen-de lippen en woorden – dat ik beroerd Engels sprak. Daar stokte het geluid. In Londen, op de kruising van Churchway Street en Stoneway Street, daar keerde het tij.

De tweede keer was ik op bezoek bij een vriend in Bretagne, in Plougrescant, toen tijdens het eten het geluid wegviel. Ik zag zijn blonde haar en zijn mondhoeken die opkrulden tot een glimlach, de anekdote golfde in de lucht, volgde de contouren van zijn lippen, maar de stilte had een loden deken over ons gesprek gelegd. Wel kon ik ‘Brazilië’ ontcijferen, hij had het vast over zijn conferentie. Ik glimlachte om niets te laten merken.

Tegen de arts zei ik alleen: ‘Het is geleidelijk gekomen, vanaf augustus.’

Ze antwoordde dat ik een behandeling in het ziekenhuis kon proberen, maar dat er geen garanties waren dat die zou aanslaan. Dat er daarna nog een andere ‘oplossing’ was: ‘een cochleair implantaat’. Ze stelde voor het implan-

taat rechts te plaatsen, in het nog werkende oor; in het linkeroor zou het slechts een vaag geruis opleveren. Na een lang revalidatieproces van een halfjaar tot een jaar zou ik volgens haar zowel hoge als lage frequenties beter kunnen horen. Het was echter een onomkeerbare operatie, en mijn huidige natuurlijke gehoor zou ik kwijtraken.

De weinige trilhaartjes die ik nog had in mijn binnenoor pikten de hoge frequenties op en een paar lage, net genoeg om betekenis te ontcijferen, en vooral net genoeg om nog emoties in die tonen te horen, het vernislaagje van ademhaling, kleurklank en alle andere nuances van het geluid.

Ik keek naar de blauw-grijze knopen op haar bureau, de vereenvoudigde modellen van het implantaat. Het waren net koelkastmagneten.

Ik wist niets meer te zeggen, de arts stak haar hand naar me uit, en ik greep die vast alsof het een laatste strohalm was.

Ik liep naar kamer 237 om wat formulieren op te halen bij het secretariaat, en vervolgde mijn weg naar het Babinski-gebouw, dat was vernoemd naar een neuroloog van begin twintigste eeuw. Hij was vereeuwigd op een geëmailleerd bordje bij de ingang: JOSEPH BABINSKI (1857-1932).

Naar wat ik begreep was hij voornamelijk bekend geworden door neurologisch onderzoek naar de voetzoolreflex bij volwassenen en zuigelingen om zo dementie te kunnen opsporen. Minder bekend waren zijn ideeën over het hysteropithiatisme (van het Griekse *peithein*, overreden, zenuwaandoeningen die door overreding kunnen worden genezen), ook al zouden die ideeën van groot belang blijken voor veel soldaten in de Eerste Wereldoorlog. In die jaren was oorlogstrauma nog geen erkend fenomeen. In navolging van professor Jean-Martin Charcot, de grondlegger van de neurologie, muntte Babinski de term ‘conversiehysterie’, lichamelijke klachten zonder duidelijke oorzaak, waaraan veel soldaten leden, omdat er geen

oorzakelijk verband werd gelegd tussen oorlog en trauma.

Geen erkend fenomeen.

Ja, zo had ik me inderdaad altijd gevoeld, alsof ik niet erkend werd. Niet doof genoeg om in de dovencultuur te worden opgenomen, niet horend genoeg om volledig deel te kunnen nemen aan de wereld van de horenden. Wie was ik of wie was ik niet – dat was de vraag. Alle problemen waar ik tegenaan liep en waardoor mijn ego en zelfvertrouwen een flinke deuk hadden opgelopen, hadden voor anderen geen duidelijke oorzaak en werden daardoor niet begrepen. Lag dat ten grondslag aan de leegte die ik voelde? Aan het gemis dat moest worden opgevuld met overdrijving?

‘In jouw geval is het altijd óf zwart wat je ziet, óf wit,’ zeiden mensen tegen me; en ik hoorde alleen maar ‘zwart gat’.

‘Je hoort alleen wat je wilt horen.’

Hoe kon ik ze aan het verstand brengen dat dat juist niet zo was?

Dat was echter wel hoe het ging, en ook in het ziekenhuis werd gehamerd op de kloof die bij mijn aandoening hoorde.

Naast mij slaakte mijn moeder een opgewonden kreet: ‘Moet je zien, de eerste foto van een zwart gat,’ zei ze, en ze schoof me de voorpagina van de krant toe.